

Forfatter: Kierkegaard, Søren

Titel: Polemik mod Heiberg

Citation: Kierkegaard, Søren: "Polemik mod Heiberg", i Kierkegaard, Søren: *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 15*, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 2012 , s. 3. Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-pmh-txt-shoot-idde47fdb5-0e3a-440d-9989-296a4a6b4768.pdf> (tilgået 27. april 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. 15

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. [Læs CC0-erklæringen](#)

Et lille Indlæg af Constantin Constantius Forfatteren af »Gjentagelsen«.

Da jeg selv har udgivet en lille Bog, i hvilken Troen paa Gjentagelsen statueres, saa maatte jeg jo, ja saa maatte jeg være stjernegal, om jeg ikke med Glæde modtog et betydningsfuldt Beviis, naar dette tilbydes paa en for mig smigrende Maade. Thi skulde ikke endog en mindre Troende vindes for Troen paa Gjentagelsen ved at see, hvorledes hvad en obscur Person i en underordnet Sphære har sagt i en tarvelig, ja næsten fattig paaklædt Bog, vandt ved at gjentages af den navnkundige Prof: Heiberg i en særdeles elegant og nitid Nytaarsgave, hvor det ophævedes i den høieste Sphære; thi Stjernehimlen er jo dog det Høieste, derom ere Alle enige, kun Arv og Jesper Ridefoged antage, at Crystalhimlen er endnu høiere. Og hvorledes skulde jeg ikke føle mig smigret ved at see mine ringe Tanker funkke som Stjerner paa Professorens Himmell! Ja jeg tilstaaer det, da jeg saae mine Tanker trykte med disse nydelige Bogstaver i den hele fornemme Omgivelse med Fryndser og Falderblade, da vovede jeg ikke strax at løfte Øiet op til dem, jeg kunde ei heller strax gjenkjende dem; og da jeg havde gjenkjendt dem, blev jeg rørt, som fattige Forældre blive det, naar de gjensee deres Børn, der ved at have artet sig vel eller ved Lykken ere blevne til noget Stort i Verden; men jeg blev ogsaa tvivlsom, som fattige Forældre blive det, om de tør tillade sig den gamle Fortrolighed mod Børnene.

Dog ogsaa i en dybere Forstand viser Gjentagelsens Betydning sig ved denne Leilighed, idet, hvad jeg dunklere og noget vildfarende har sagt, ved Hr Professorens Berigtigelse forklares fra Klarhed til Klarhed; idet hvad der, sagt af mig, allerede paa en Maade er »meget smukt og træffende«, dog først i Sandhed bleven »meget smukt og træffende« ved den Berigtigelse det finder i Professorens Udvikling – Jeg veed ikke mere træffende at betegne, hvor smukt det Hele er.

I en Artikel, Stjernehimlen, med hvilken Hr Professoren har ziret sin zirlige Nytaarsgave, findes i Anledning af Gjentagelsen den omtalte Berigtigelse af hvad jeg har sagt om Gjentagelsen. Artiklen selv er af større Omfang; dog vedkommer heldigviis kun den mindre Deel mig, og denne mindre Deel kan jeg heldigviis forstaae nogenlunde, og tør heldigviis tiltroe mig nogenlunde Evne til at tale et Ord med derom.

Heldigviis, siger jeg, thi jeg vilde gjøre en ynkelig Figur, hvis jeg paa nogen Maade skulde indlade mig med den første Deel, de 60 pagina Tabeller. I denne Henseende behøver jeg ikke yderligere at overbevises, jeg er eftertrykkeligt nok allerede bleven det. Da jeg nemlig havde kjøbt den Nytaarsgave, som den beundrende Forlægger har anseet for at være Guld værd, og udtrykt ved at lade den forgyld¹, og nu aabnede den i den Tanke at den var til at læse, kom jeg i min Bladren ikke længere end til p. 30 i Tabellerne, da jeg besvimeede, idet saavel den idelig gjentagne Syn af en uendelig Mængde Tal som Forestillingen om Prof. Heibergs uhyre Lærdom aldeles overvældede mig og berøvede mig Bevidstheden. Tal har jeg aldrig forstaaet mig synderlig paa, og forsaavidt der kan være Tale om en Smule Forstaaen i denne Henseende rækker den ikke meget høit – og saa meget indsaae jeg nok, hvad ogsaa min Barber, der blev tilkaldt i Anledning af Besvimelsen, meente, at dette her ikke var regula Detri.

-
1. Anm. cfr. Adresseavisen, hvor Bing & Søn allerede har anmeldt Bogen, og saa træffende sagt om den, at den [er] i særdeles nitid og forgyldt Bind.
(tilbage)

Heldigviis siger jeg; thi hvad den sidste Deel af Afhandlingen angaaer, da er den vel mere tilgængelig, men forudsætter dog blot for at forstaaes end sige for at besvares, en saa mangfoldig astronomisk Viden og en saadan praktisk Færdighed i Behandlingen af en Kikkert, at en Studerende som jeg, der kun har haudilaudabilis i Astronomie til anden Examen, og formodentlig fordi han er en Kjøbenhavnner har undladt, hvad Folk fra Landet sjeldent forsømme, at gaae op paa runde Taarn for at see igjennem en Kikkert, let indseer, at han, hvis han skulde indlade sig med denne Deel af Afhandlingen, atter vilde gjøre en ynkelig Figur. Læse den kan jeg vel, gjøre mig Umage for nogenlunde at forstaae den, men aldrig vorde sikker paa at have forstaaet den, end sige, at jeg skulde være dumdristig nok til at vove at have en Mening derom. Heldigviis behøver jeg ogsaa kun at være Læser, hvad jeg * pro virili har bestræbt mig for. Som jeg i en ældre Tid, da jeg troede mig istand til at kunne forstaae Prof. Heibergs Præstationer, gjorde mig en Glæde af efter Anstrengelsen, i hvilken jeg erhvervede Forstaaelsen, at udhvile mig i Beundringens festlige Stemning, saaledes er min Beundring i Forhold til hans seneste Præstationer, ikke mindre, men en anden, en uforklaret, sværmerisk, hvilken jeg formodentlig deler med Flere i min Samtid, der ligesom jeg med spændt Forventning imødesee Resultatet, om de end som jeg beskudent til Mænd af Faget overlade Dommen om, hvorvidt Hr Professorens senere astronomiske, astrologiske, chiromantiske, nekromantiske, talismaniske, chronologiske, horoskopiske, metaskopiske Studier ville blive til Gavn for Videnskaben og Menneskeheden;

Dommen om, hvorvidt Professoren i alle disse Kunster og Videnskaber skulde være istand til at helbrede Tidens Tungsind; Dommen om, hvorvidt det skulde lykkes Professoren, efter at have fundet den Menighed, han søgte, nu ogsaa at vende dens Blik op ad mod det Himmelske, idet han, ligesom hiin, Menighederne ikke ubekjendte himmelske Justitsraad, foregaaer Menigheden med et godt Exempel.

Skriftet »Gjentagelsen« er ledsaget af et Brev til »Bogens virkelige Læser«. Af dette Brev erfarer man, at jeg »ligesom Clemens Alexandrinus har bestræbt mig for at skrive saaledes at Kjætterne ikke kunne forstaae det.«¹

1. Anm.cfr »Gjentagelsen« p. 147. – At en Forfatter kan beslutte sig til at skrive saaledes, kan vel synes snurrigt, men lader sig dog forklare. Medens Literaturen i vor Tid, viser, at der saa godt som Intet præsteres (undtagen hvad en ganske enkelt Mand leverer, der vel tilhører Danmark, forsaavidt han er dets Ære og Stolthed, men ved stundom endog at skrive i et fremmed Sprog, gjør hvad han er berettiget til, anlægger en europæisk Maalestok for sin Virken) , kan man næsten ikke høre Ørenlyd for Løfter, Trompetstød, Subscriptionsvræl, Skaaler, Bebudelser, Forsikkringer, Becomplimenteringer o: s: v.: I denne fingerede Bevægelse gaaer Aaret hen. Ved Juul kommer der Røre i Literaturen, idet flere særdeles elegante og nitide Nytaarsgaver bestemte for Børn og Juletræer og især tjenlige til en smagfuld Præsent jage omkaps med hinanden i Adresseavisen, for, efter at have gjort furore i 14 Dage, nu af en høflig Kritik at anvises Plads i en eller anden Exempelsamling som begeistrende Forskrifter for alle æsthetiske Skjønsskrivere. Thi æsthetisk Skjønsskrift det er Løsnet, og æsthetisk Skjønsskrift er en høist alvorlig Sag, og man uddanner sig i den, ved at lade Ideen og Tanken fare. Under saadanne litteraire Forhold, er det ikke uforklarligt, at en Forfatter ønsker, at slippe for Opinionen, og lader en lille Bog, i rolig Bevidsthed om sig selv, gaae saa ubemærket ud som muligt og saa indesluttet i sig selv som muligt. I denne Henseende er den lange Trinitatis en meget god Aarstid, naar man ønsker sig fritaget for, at hvirvles hen med i det litteraire Prækkerfolks Nytaarsjav, og naar man sorgløs og ubekymret renoncerer baade paa Kjøberes og Læseres Mængde, og uendeligt foretrækker dette for, særdeles elegant og nitid udstyret i Papbind at skulde prakkes Folk paa ved Nytaarstid. (tilbage)

Begrebet Gjentagelse har, naar det anvendes i den individuelle Friheds Sphære en Historie, idet Friheden gjennemløber flere Stadier for at naae sig selv. a). Først er Friheden bestemt som Lyst eller i Lysten. Hvad den nu frygter er Gjentagelsen, fordi det er den som havde Gjentagelsen en Trolddoms Magt til at holde Friheden fangen, naar den først eengang havde narret den i sin Magt. Men trods al Lystens Opfindsomhed viser Gjentagelsen sig. Friheden i Lysten fortvivler. I samme Øieblik viser Friheden sig i en høiere Form. b) Friheden bestemmet som Klogskab. Friheden er endnu kun i et endeligt Forhold til sin Gjenstand, og er selv kun æsthetisk-tvetydigt bestemt. Gjentagelsen antages at existere, men Frihedens Opgave i Klogskaben er bestandigt at afvinde Gjentagelsen en ny Side. Dette Stadium har, for at henvise til et nyere Skrift, i »Vexeldriften« (i Enten – Eller.«) fundet sit Udtryk. »Vexeldriften« var et Moment i »Enten – Eller« derfor viste denne Betragtning sig tillige i sin Uberettigethed. De Mennesker, der i Friheden ikke staae i noget høiere Forhold til Ideen, opsminke i Almindelighed dette Standpunkt til den høieste Viisdom. Da imidlertid Friheden bestemt som Klogskab kun er endelig bestemt, maa Gjentagelsen atter vise sig her, Gjentagelsen nemlig af det Kunststykke, ved hvilket Klogskaben vil bedaare Gjentagelsen og gjøre den til noget Andet. Klogskaben fortvivler. c). Nu bryder Friheden frem i sin høieste Form, i hvilken den er bestemt i Forhold til sig selv. Her er Alt vendt om, og lige Modsætningen til det første Standpunkt viser sig. Frihedens høieste Interesse er netop nu at tilveiebringe Gjentagelsen, og den frygter kun at Afvexlingen skulde have Magt til at forstyrre dens evige Væsen. Her viser Problemet sig: er Gjentagelsen mulig. Friheden selv er nu Gjentagelsen. Dersom det da skulde skee, at Friheden i Individualiteten forholdende sig til Omverdenen, kunde blive saaledes, saa at sige, liggende i Udfaldet, at den ikke kan tage sig selv tilbage (gjentage sig), saa er Alt tabt. Det Friheden altsaa her frygter, er ikke Gjentagelsen, men Afvexlingen; det, den vil, er ikke Afvexlingen, men Gjentagelsen. Dersom nu denne Villen af Gjentagelsen er Stoicisme, da modsiger den sig selv, og ender derfor med at tilintetgjøre sig selv, for paa den Maade at hævde Gjentagelsen, hvilket er det Samme, som naar man kaster en Ting bort for at have gjemt den aldeles sikkert. Naar Stoicismen da er traadt tilside, da staaer endnu kun den religiøse Bevægelse tilbage som det sande Udtryk for Gjentagelsen,

og forkynder sig i sin Strid ved den bekymrede Friheds lidenskabelige Veltalenhed.

Det under c Udviklede var det, at jeg vilde fremsætte i »Gjentagelsen«, dog ikke videnskabeligt, endnu mindre i den Forstand videnskabeligt, at enhver Tæller i vor filosofiske Bank kunde sige: 1. 2. 3. Psychologisk og æsthetisk vilde jeg skildre og anskueliggjøre, i græsk Forstand vilde jeg lade Begrebet blive til i Individualitet og Situation, arbejdende sig frem gennem allehaande Misforstaaelser. Disse Misforstaaelser maatte dog for at faae Lov at komme med, legitimere sig enten som vittige, eller som piquante Situationer, eller som nüancerede i Stemning, eller som ironiske Snurrigheder. Dette meente jeg at skylde Læseren og mig selv, at frelse min Sjel fra alvorligt og med Degne-Vigtighed at docere, hvad der maatte forudsættes Enhver bekjendt. Gjentagelsen c gækkes derfor bestandig af Gjentagelsen a og b. Som det stundom gaaer i Livet, at en Øltapper fE kan paafaldende ligne Kongen eller en anden verdenshistorisk Person, og man nu idet man seer Øltapperen skuffes, og da smiler over Skuffelsen, saaledes skuffes man i Forhold til Gjentagelsen c af Gjentagelsen a og b. Som naar man paa Gaden hører en uendelig lille Deel af [en] eensom Fløitespillers Foredrag, og næsten i samme Nu Vognenes Raslen og Larmen af Færdselen endog gjør det nødvendigt for Amagerkonen at skribe høit, hvis Madammen der staaer hos skal høre Prisen paa hendes Grønkaal, og det nu atter et lille Øieblik bliver stille, og man igjen hører Fløitespilleren, saaledes høres bestandig i første Deel Gjentagelsen c afbrudt af Livets Larm. Som naar et Menneske, der veed at skjule en dybere Betragtning af Livet i et eenfoldigt Ord, sidder i Dagligstuen samtalende med de Forskjellige, der alle bruge det samme Ord, og han nu seer paa den unge Piges Læber hvad det er hun egentlig vil sige med dette Ord, og da siger det for hende og til hendes Glæde, uagtet han veed det er en Misforstaaelse, og seer bag den erfarne Mands Øre, hvad han mener, og lader det komme frem uagtet han veed det er en Misforstaaelse, og nu leilighedsviis blander eet Ord med ind hentet fra hans egen dybere Betragtning, saaledes udvikler Gjentagelsen c sig i første Deel gennem Dagligstuens Passiar. Selv ifører jeg mig Stoicismen, for at staae lidt høiere end a og b, for at kunne in abstracto antyde, hvad der dog ikke lader sig realisere in abstracto, og lægger imidlertid maieutisk Alt tilrette for det unge Menneske, der egentlig skal opdage, hvad der viser sig bestemt i anden Deel Gjentagelsen c. Som det unge Menneske selv er en Undtagelse¹ i Livet, saaledes er Gjentagelsen c det ogsaa, der ligesom han kjæmper sig frem gennem Misforstaaelser. Det unge Menneskes Problem er, om Gjentagelsen er mulig. Dette har jeg imidlertid forud parodieret ham ved at foretage en Reise til Berlin, for at see, om Gjentagelsen er mulig. Confusionen ligger i, at det inderligste Problem om Gjentagelsen[s] Mulighed, udtrykkes paa en udvortes Maade, som skulde Gjentagelsen, hvis den var mulig, være at finde udenfor Individet, da den jo mere [er] at finde i Individet, hvis Aarsag det unge Menneske ogsaa gjør lige det Modsatte, forholder sig aldeles rolig. Reisens Følge bliver da, at jeg fortvivler om Muligheden, og træder nu til Side for det unge Menneske, der ved sin religieuse Oprindelighed skal opdage Gjentagelsen. Successivt opdager nu han, opdragen af Tilværelsen, Gjentagelsen. I sin Nød forekommer Job ham at have oplevet Gjentagelsen, da han fik Alt dobbelt. Dog det der egentlig tiltaler ham hos Job, er at Job havde Ret. Derom dreier nu Alt sig. Skjebnen har spillet ham det Puds, at lade ham blive skyldig. Forholder dette sig saaledes, da kan han ikke mere tage sig selv tilbage igjen. Hans Væsen er bleven adspjlettet, og Spørgsmaalet er da ikke om Gjentagelsen af noget Udvortes men om hans Friheds Gjentagelse. »Han er glad, naar Tordenveiret blot kommer, selv om hans Dom blev, at ingen Gjentagelse er mulig.«² Tordenveiret skal nemlig give ham Ret, kun det forlanger han. Nu griber Forsynet hjælpende ind, frelser ham ud af hans Forvikling, og da udbryder han: »er der da ikke en Gjentagelse? Fik jeg ikke Alt dobbelt? Fik jeg ikke mig selv igjen, netop saaledes, at jeg dobbelt maatte føle Betydningen deraf? Og hvad er Gjentagelsen af jordisk Gods, der er ligegyldigt mod Aandens Bestemmelse i Sammenligning med en saadan Gjentagelse?«³ I mit ledsagende Brev siger jeg: »det unge Menneske forklarer Gjentagelsen som den anden Potens af hans Bevidsthed.«⁴

---

1. cfr. »Gjentagelsen« p. 151 og 52.

(tilbage)

2. cfr. »Gjentagelsen« p. 133.

(tilbage)

3. cfr. »Gjentagelsen« p. 142.

(tilbage)

4. cfr. »Gjentagelsen« p. 153.

(tilbage)

Alt hvad der udsiges som Afgjørende om Gjentagelsen indeholdes i den sidste Deel af Bogen, der begynder p. 79 og for at vække Læserens Opmærksomhed atter har Overskriften: Gjentagelsen.¹ Alt hvad der er sagt i det Foregaaende er bestandig enten Spøg eller kun relativt sandt, hvilket tilstrækkelig er anskueliggjort derved, at jeg, der har sagt det, fortvivler om Muligheden, og p. 92 siger: en religiøs Bevægelse kan jeg ikke gjøre, det er min Natur imod. Derfor negter jeg dog ikke Realiteten deraf, eller at man kan lære saare meget af et ungt Menneske.« Fremdeles hedder det i Brevet, »at jeg i Forhold til det unge Menneske er en forsvindende Person.«² »enhver Bevægelse jeg har gjort var blot for at belyse ham«³; »han har fra Begyndelsen af været i gode Hænder, om jeg end ofte har maattet drille ham, for at han selv kan komme tilsyne.«⁴

1. I det forklarende Brev siges derfor, »at Bogens Gang er invers.« p. 149.
(tilbage)
2. cfr.p. 156.
(tilbage)
3. cfrp. 152.
(tilbage)
4. cfrp. 156.
(tilbage)

Naar man nu vil anskueliggjøre at Gjntagelsen i Individualitetens Verden betyder noget Andet end i Naturens og en simpel Gjntagelse, veed jeg ikke man kan gjøre det bestemtere. Naar man i sin Bestemmelse af Gjntagelsen bestemmer den saaledes, den er: transcendent, en religiøs Bevægelse, i Kraft af det Absurde, naar man er kommen til det Vidunderliges Grændse, Evigheden er den sande Gjntagelse, saa troer jeg, at jeg har udtrykt mig temmelig forstaaeligt for Bogens virkelige Læser, hvem jeg vil bede, hvad jeg næsten vil bede Bogen om, at tilgive mig, forsaavidt jeg forvansker dens Individualitet, ved at gjøre aabenbare, hvad den helst skjulte i sig selv og kun ønskede at betro den virkelige Læser som Spøgens Betydning, ved at gjøre den betydeligere i een og anden Uvedkommendes Øine, da den dog ønskede at henleve saa ubetydelig som mulig i Mængdens Øine, men ogsaa ved sin Ubetydelighed at frelses fra Berigtigelsers Vigtighed.

Lad os nu vende os til Prof. Heiberg, og hans forgyldte Nytaarsgave, men lader os ikke glemme, at hans Citater ikke gaae længere end til c. p. 40, at han ikke med et eneste Ord omtaler det Øvrige. Naar nu engang min lille Bog er bleven ulykkelig nok til at blive saa betydelig, at den kan blive Gjenstand for en Berigtigelse, saa maa denne ramme Bogens sidste Deel, hvor Gjntagelsen først fremsættes, medens Alt tidligere kun er enten Spøg eller relative Udsagn, af hvilke nogle vel kunne være sande, men dog kun ere ganske in abstracto sande, og derfor maa i Forhold til Realisationen tilbagekaldes, hvilket er anskueliggjort ved min Fortvivlen. Men disse forskjellige Udsagn være nu hvad de være ville, intetsteds hverken i første eller sidste Deel er der Tale om Betragtningen af Gjntagelsen i Naturen, jeg har alene talt om Gjntagelsens Betydning for den individuelle frie Aand, hvilket jo ogsaa er ganske i sin Orden, naar man, hvad Titlen paa Bogen udsiger, forsøger sig i den eksperimenterende Psychologie.

I Prof. Heibergs Fremstilling er Gjntagelsen bestandig.

Gjntagelsen er i Naturen og forkynder sig her som Lov, hvilken Betragtning er den ideellere Betragtning af Gjntagelsen. Spørges der nu nærmere, i hvilket Forhold den endelige Aand træder og kan træde til denne Gjntagelse, da er Udviklingen heraf Hovedindholdet i Professorens Afhandling. Saavidt jeg har forstaaet denne løber den ud paa, at aabne Menneskets Øie og Sands for Gjntagelsen i Naturphænomenerne, at gjøre hans Hjerte følsomt derfor og sympathetisk dermed. Enhver Fortjeneste i denne Henseende, den være nu, hvad jeg ikke fordrister mig til at have nogen Mening om, uberegnelig ved sin Størrelse eller ved sin Lidenhed, tilhører udelukkende Prof. Heiberg. I min lille Bog er der ikke sagt et Ord desangaaende, og der er vist Ingen, der redeligere og omhyggeligere end jeg kan bestræbe sig for, at lade Hr Professorens Fortjeneste af Menneskeheden blive heel og ubeskaaren. Skulde mit Øie og mit Hjerte ogsaa engang oplades til disse himmelske Betragtninger, O! da vil jeg ikke tvivle om, at denne Afhandling først har vakt hos mig, hvad der behøvede Tid inden det viste sig tydeligere. – Indtil dette Øieblik har jeg kun fattet saa meget, at kun i Frihedens Forhold til Frihedens Opgave er der Alvor, overalt ellers hvor Aanden forholder sig til Andet, saaledes, at det ikke er Friheden, er den comiske Betragtning altid ligesaa berettiget som den sentimentale, netop ligesaa berettiget. Derfor indeholder Intet en saa streng, men tillige saa sikker Kritik over en Individualitets Elasticitet, som naar man ved lagttagelse udfinder eller paa anden Maade faaer at vide, til hvilket Phænomen han forholder sig alvorligt. –

Gjntagelsen er i Aandens Rige. Her betyder den dog mere, da »vi skulle see den Udvikling, som Gjntagelsen fører med sig og som paa en Maade ophæver Gjntagelsen som saadan.«^[1] Gjntagelsen er altsaa i Aandens Rige, men er Udvikling. Nu er vi ved Berigtigelsen. Dette skal jeg nemlig have overseet og hine Ord af Professoren, der vel ikke ere gyldne som Goethes, men som dog idetmindste findes i en forgyldt Bog, indeholde tillige Berigtigelsen. Kun et tankeløst Menneske kan have læst »Gjntagelsen« igjennem, og ikke opdaget, at dette netop med Bestemthed er fremsat der, anskueliggjort og udtrykt. Dog for en Ordens Skyld har jeg allerede i det Foregaaende citeret et Par Steder til hvilke jeg henviser Den, der skulde have glemte hvad der er meget mere end et Par enkelte Udsagn »Gjntagelsens« hele definitive Stræben. I det forklarende Brev hedder det: det unge Menneske forklarer Gjntagelsen som den anden Potens af hans Bevidsthed.« Dette turde dog vel være det bestemteste Udtryk for, at Gjntagelsen af mig er opfattet som en Udvikling; thi Bevidsthedens anden Potens er jo ingen intetsigende Gjntagelse, men en Gjntagelse

saaledes at den ny har absolut Betydning i Forhold til det Foregaaende, er kvalitativt forskjelligt fra dette. Hvem mon nu Professoren har villet gavne med sin Berigtigelse? de Mange, der ikke have læst Bogen, kan den ikke interessere; de Faae, der have læst Bogen, behøve den ikke. Eller skulde det maaskee være mig Hr Professoren vilde gavne. Professoren har da altsaa faaet den Mening, at jeg har gjort mig skyldig i den Vildfarelse, ikke at skjelne mellem Gjentagelsens Betydning i Naturen (om hvilken jeg slet ikke har talet) og dens Betydning i Aandens Rige (om hvilken jeg nok saa bestemt som han har sagt det Samme, og anskueliggjort det). Naar nu Professor Heiberg har grebet en saadan Mening ud af Luften, saa bør det sig ham ikke at blive staaende ved at udtale den, men han maa gaae videre og forklare, hvorledes det er gaaet til, at det er skeet, som slet ikke er skeet. Det der skal forklares ligger ligesom visse Grevers Grevskab i Maanen, hvad Under da at Forklaringen tragter didhen, hvor Professorens Længsel er! Vildfarelsen forklarer Hr Professoren deraf, at jeg i min Lovtale over Gjentagelsen¹ egentlig har havt Naturens Categorier for Øie, og at jeg har gjort dette, »synes at indlyse deraf, at han netop har anvendt det (Gjentagelsens Begreb) paa et naturphilosophisk Begreb, nemlig Bevægelsen.«² Naar det nu staaer fast, hvad Hr Prof: jo selv foredrager, at Gjentagelsen hører hjemme saa vel i Aandens som i Naturens Sphære, om den end i hiin betyder noget Andet end i denne, saa følger jo eo ipso deraf, at Bevægelsen ogsaa hører hjemme i Aandens Sphære. I vore Tider er man gaaet saavidt, at man endog har villet have Bevægelsen ind i Logiken. Der har man kaldet Gjentagelsen Mediationen. Bevægelsen er imidlertid et Begreb Logiken slet ikke kan bære. Mediationen maa derfor forstaaes i Forhold til Immanentsen. Saaledes forstaaet lader Mediationen sig igjen slet ikke bruge i Frihedens Sphære, hvor det Næste bestandig kommer frem ikke i Kraft af en Immanents men af en Transcendents. Det Ord Mediation har derfor tjent til Misforstaaelse i Logiken, fordi det tillod at der til det knyttede sig en Forestilling om Bevægelse. I Frihedens Sphære har det Ord Mediation igjen skadet, fordi det kommende fra Logiken bidrog til at gjøre Bevægelsens Transcendents illusorisk. For at forhindre denne Mislighed eller denne tvetydige Overenskomst mellem det Logiske og Friheden, har jeg troet, at man i Frihedens Sphære kun[de] bruge Gjentagelsen. At den forudsætter Bevægelsen, er ganske i sin Orden, og i Grunden indrømmet af Prof. Heiberg derved, at han selv siger, at Gjentagelsen i Aandens Rige betyder noget Andet end i Naturens, og altsaa, som ovenfor bemærket, siger, at den er begge Steder. Dog dette siger jeg blot for at disputere et Øieblik e concessis. Skulde det behage Hr Profess. at renoncere paa [at] have sagt det, skal det ikke komme mig derpaa an, min Smule filosofiske Tænkning har dog den gode Egenskab at den hverken staaer eller falder med Prof. Heiberg, ligesaa lidet som hans Udsagn i Almindelighed egne sig til at standse dens Udvikling, der ikke har forsømt at gjøre sig bekendt med den tyske Philosophie, for at lære af Mestre, hvad man helst og bedst lærer af dem. Bevægelsen er nu ikke blot dialektisk i Retning af Rummet (i hvilken Forstand den beskæftigede Heraklit og Eleaterne, og senere blev saa meget brugt og misbrugt [af] Skeptikerne), men den er tillige dialektisk i Retning af Tiden. Dialektiken er i begge Retninger den samme, thi Punktet og Øieblikket svarer til hinanden. Da jeg nu ikke veed at nævne tvende Skoler, hvor Bevægelsens Dialektik i Retning af Tid er saa bestemt udtrykt, som Heraklit og Eleater udtrykte den i Retning af Rummet, saa nævnte jeg dem. Derved vandt jeg tillige, at der faldt en comisk Belysning over min foretagne Reise til Berlin, fordi Bevægelsen herved blev et Ordspil. Alt Sligt er tilladeligt i en Bog, der ingenlunde forkynder sig som et videnskabeligt Værk, og hvis Forfatter af Væmmelse over den uvidenskabelige Maade paa hvilken man udbasuner Videnskabelighed, helst ønsker at være udenfor dette Hurlumhei, og saa langt fra at docere Trivialiteter, har sin Glæde af at forudsætte hos Læseren den størst mulige Viden. Naar man lader Bevægelsen være i Forhold til Gjentagelsen i Frihedens Sphære, da bliver Udviklingen deri forskjellig fra den logiske Udvikling, at Overgangen vorder. Overgangen er i Logiken Bevægelsens Lydløshed, hvorimod den i Frihedens Sphære vorder. Naar saaledes Mulighed i Logiken ved Tankens Immanents bestemmer sig til Virkelighed, saa forstyrrer man kun den logiske Proces⁵ tause Indesluttethed ved at tale om Bevægelse og Overgang. I Frihedens Sphære derimod er Muligheden og Virkeligheden fremkommer som en Transcendents. Naar derfor Aristoteles allerede har sagt, at Overgangen fra Mulighed til Virkelighed er en $\chi\nu\eta\sigma\iota\varsigma$, saa taler han ikke om den logiske Mulighed og Virkelighed, men om Frihedens, og sætter derfor rigtigt Bevægelsen. I hele den Schellingske Philosophie spiller ligeledes Bevægelsen en stor Rolle, ikke blot i Natur-Philosophien (stricte sic dicta), men ogsaa i Aands Philosophien, i hele hans Opfattelse af Friheden. Det der her gjør ham meest Bryderie er netop at faae Bevægelsen med. Men deri havde han netop ogsaa sin Fortjeneste, at han vilde have den med, ikke i den aandrige Forstand, i hvilken den senere i den hegelske Philosophie kom med i Logiken, og fra Logiken atter tjente til Forvirring ved at betyde for meget i Logiken og for lidt udenfor den. Dog tilstaaer jeg gjerne, at her er saare mange Vanskeligheder tilbage, og modtager med Taknemlighed enhver Berigtigelse, naar denne vel at mærke, ikke berigtiger ved at reconstruere Trivialiteter, og fremfor Alt ikke taler saaledes om Gjentagelsens Betydning i Aandens Verden, at Talen selv modbeviser Talen, da det Mere, hvilket jo Professoren siger, man skal see, der næsten ophæver Gjentagelsen og gjør den til en anden, ikke bliver synligt eller hørligt. – Deels finder Professoren det sandsynligt, at jeg fornemlig har havt Naturens Categorier for Øie, deraf, at det jeg »tenderer til er hvad man kalder en Livs-Philosophie, men i en saadan vil et sympathiserende Samliv med Naturen være et væsentligt Moment.«³ Kan saavist gjerne være. Det maatte være et meget uerfarent Menneske, der ligeoverfor Prof. Heiberg vilde benegte dette, naar det ikke er nærmere afgjort om han ved en Livsphilosoph forstaaer en chaldæisk Faarehyrde, der kigger Stjerner, eller en phantastisk Laban, der vil gjenindføre Nomadefolkenes Levemaade; eller en Uhu en Troglodyt; eller en pensioneret Embedsmand, der ligger paa Landet og sympathiserer med Naturen, eller hvad han forresten forstaaer derved. Den eneste verdenshistoriske Livsphilosoph, der har levet, er Socrates. Han var som bekendt absolut ligegyldig mod

Sympathien med Naturen. Naar nu en Forfatter »forsøger sig i den eksperimenterende Psychologie«, saa er der ingen Sandsynlighed for, at det, der beskæftiger ham, skulde være Sympathien med Natur-Phænomenerne. Men denne Usandsynlighed passer ganske ligesom det »sandsynlige« Beviis til det der skal forklares og bevises, eller til Berigtigelsen, som denne nemlig har intetstedshjemme, saa har Forklaringen og Beviset hjemme sammesteds.

1. cfr Nytaarsgaven p. 97.
(tilbage)
2. Anm.Læseren vil behage at Prof: har fundet denne Lovtale p. 2 og 3. og tildeels p. 34., hvorimod ikke et eneste Ord af den sidste Deel har faaet Lov at komme med i den Lovtale, Professoren er saa god at lade mig holde.
(tilbage)
3. cfr Nytaarsgaven p. 98.
(tilbage)
4. (tilbage)

I Aandens Rige er Gjentagelsen. (hos Prof. Heiberg). Dog det Udtryk Aandens Rige er flertydigt. Det kan forstaaes om Verdens Aanden og om den individuelle Aand.

I Verdens Aandens Rige er Gjentagelsen. Professoren siger i denne Anledning, for at belyse Gjentagelsens Forskjellighed fra den i Naturphænomenerne: medens der ingen saadan Udvikling findes i Naturen, gaer derimod i Aandens Rige enhver ny Generation ud over den foregaaende og benytter dens Resultater til virkelig nye Begyndelser, det vil sige til saadanne som føre til noget virkeligt Nyt.¹ Denne Viisdom har nu i prægnant Forstand den mærkelige Egenskab, at den altid kommer bag efter, og gavner alle de saligt hensovede Generationer, hvorimod den i Retning af Frihedens Problemer aldeles Intet forklarer. Desuden er Sætningen netop affattet i disse Ord endogsaa i blandt de yngste Studerende ligesom en Børneremse saa bekjendt, Noget som selv en Stymper, der ryger af Pinden til Attestats, om han end ellers ikke veed et Ord, dog veed ordret uden ad, Noget som kun Manufacteur fortælle deres alleryngste Disciple og tage med endog i det allerkorteste Indbegreb i det til 1 Drachme.² Man tør da uden at gjøre sig skyldig i nogen strafværdig Letsindighed forudsætte dette bekjendt, og uden [at] kunne beskyldes for overtroisk Tillid til Menneskeheden antage, at den, der skriver leilighed[s]viis om filosofiske Ting, ikke er uvidende derom, og altsaa ikke til at berigtige ved en intetsigende Gjentagelse af en Phrase.

1. cfr. Nytaarsgaven p. 95.
(tilbage)
2. cfr. Platos Cratyl en Yttring af Socrates.
(tilbage)

Dog der er jo ogsaa et Aandens Rige, hvilket er Individernes. Skulde Gjentagelsen ikke ogsaa her blive et Problem, og vel at mærke et saadant, at Gjentagelsen er udenfor Individet i Natur-Phænomenerne eller Begivenheds-Phænomenerne, og Individet forholder sig væsentligt ubekymret om, hvad det ikke væsentlig kan gribe ind i, men i det Høieste kun formaaer følsomt at fordrive Tiden med. Skulde det ikke være af Vigtighed netop at oplyse dette, naar man berigtiger en Forfatter, »der forsøger sig i den eksperimenterende Psychologie?

I den individuelle Aands Verden er Gjentagelsen efter Prof. H. Fremstilling. Den er her som allevegne kun for den contemplerende Aand ikke som Opgave for Friheden. Her viser den Confusion sig tydeligen som Hr Prof. har afstedkommet ved at ville berigtige, hvad han formodentlig, noget der ogsaa var ganske mod min Forventning, ikke har faaet Tid til at gjenlæse, om han end var splendid nok til at spendere et Øieblik paa at berigtige en Bog, der hvis ellers nogensinde nogen Bog i dansk Litteratur har gjort det, ikke har paanødet sig noget Menneske eller trængt sig frem som havde den nogen Betydning. Spørgsmaalet om Gjentagelsen er for Prof H. Spørgsmaalet om dens Betydning for Contemplationen. Den er overalt, betyder noget mere i Aandens end i Naturens Rige. Er den ikke i Øieblivet, saa faaer Individet at vente til den kommer, og da kan han atter [see] det Mere, som ligger i Gjentagelsen. Det Mere, som Subjektiviteten gjør Gjentagelsen til, er bestandigt et Betragtningens Mere, enten saaledes, at dette Mere er i Gjentagelsen og Betragtningen nu »vil see det«, eller seer det, eller saaledes, at det snarere er en Yttring af den individuelle Betragtning i sin Vilkaarlighed, en Yttring af den kun æsthetisk tvetydigt bestemmede Individualitet i sit Forhold til Gjenstanden. Saasnart derimod Individet opfattes efter sin Frihed, da bliver Spørgsmaalet et andet: lader Gjentagelsen sig realisere. Gjentagelsen i denne prægnante Forstand som Opgave for Friheden og som Friheden er det, efter hvilken min lille Bog er nævnet, og som i min lille Bog er bleven til i Individualitet og Situation skildret og anskueliggjort, hvilket netop er Psychologen Hovedsagen og det man er berettiget til at søge og fordre æsthetisk fremstillet af den, der til Forskjel fra den videnskabelig[e] Psycholog, meget nøiagtigt har betegnet sig selv som »eksperimenterende«. Om Gjentagelsen saaledes forstaaet findes intet Ord hos Prof. H. Problemet om Gjentagelsen har faaet ved min Opfattelse en ganske

anden Stilling, det er viist over i sin Stræben til det Religieuse, hvilket paa saa mange Maader er antydet og tilstrækkelig udsagt. Hvis jeg i Bogen ikke havde villet forholde mig blot psykologisk og æsthetisk, og kun skjult villet spille en hemmelig Efterretning i Haanden paa den Læser, hos hvem jeg, hvad jeg altid har gjort mig en Glæde af i Forhold til min Læser, forudsatte nok saa megen Kjendskab baade til nyere og ældre Philosophie og til de religieuse Problemer, som hvad jeg selv kan have, da skulde jeg let have udført, hvorledes Gjentagelsen ad denne Vei bevæger sig frem til den betyder Forsoningen, hvilket er Gjentagelsens dybeste Udtryk. Netop fordi jeg har havt dette in mente, derfor har jeg vaaget over, ikke at forvekle Mediation og Gjentagelse, fordi Mediationen ligger i Immanentsen, og derfor aldrig kan have foran sig en religieus Bevægelses Transcendents (det Dialektiske er her endnu kun i Retning af Skjebne og Forsyn) end sige Syndens Virkelighed, hvilken ikke er til at hæve ved nogen Mediation. At jeg har havt dette in mente er klart af mine Prædikater om Gjentagelsen, hvilke jeg allerede har citeret, at den er transcendent, religiøs, Bevægelse i Kraft af det Absurde, der indtræder, naar man er kommen til det Vidunderliges Grændse, hvilke Udsagn alle ere Stikord for den, der, hvilket jeg altid gjør mig en Glæde af at forudsætte hos Læseren, veed Beskeed om de philosophiske Problemers Stilling i de forskjellige Regioner.

Hvor langt Hr Prof. H. er fra at ville opfatte Gjentagelsen som Opgave for Friheden, viser sig meget tydeligt i den Maade paa hvilken han citerer Goethes »gyldne Ord«. Ved at citeres paa den Maade blive de i det Høieste kun at betragte som forgyldte. For at indskærpe den skjønne Sympathie med Gjentagelsen i Naturen anføres disse Ord. Citatet er temmelig langt. Først handler det virkelig om Sympathien med Naturen. Men Citatet vedbliver. Og see! Citatet taler nu pludselig om noget Andet, og udsiger deriblandt: hvad der ogsaa ængster den følende Yngling er den ustandselige Gjenkomst af vore Feil; thi hvor sildigt lære vi at indsee, at idet vi uddanne vore Dyder cultivere vi vore Feil.« Gjentagelsen er altsaa ogsaa her (i Frihedens Phænomener : der er ingen Frihed) ligesom den er i Naturen. Spørgsmaalet er kun, hvilken Betydning, den kan faae for Betragtningen, alt eftersom denne veed at leve sig ind deri. En saadan Betragtning seer dog vel neppe Individet efter sin Frihed, og dog er det, lige efter Citatet af Goethe, at Professoren, der dog først har mindet om, at Goethe selv forklarer hiin Mangel paa Sympathie med Naturen og hiin Hypochondrie af, at engelske Forfatteres Læsning var almindelig udbredt, og dog er det lige efter Citatet at Prof. foredrager Gjentagelsens Dialektik. Man seer da let, at det Hypochondre laae i, at hiin følende Yngling ængstedes, ved at hans Feil gjentoges; havde han været indviet i Gjentagelsens Dialektik, saa havde han vidst at sympathisere med Gjentagelsen.¹

1. Anm.Pag 110 synes Hr Prof. at tale lidet anderledens.
(tilbage)

At tage Gjentagelsen i den Betydning, i hvilken jeg ved at belyse den i Spøgens og i Fortvivlelsens Modsætning har ladet den blive til skildret og anskueliggjort, hørligt i Lidenskabens Pathos, er ikke falden Prof. ind, men vel at berigtige min Opfattelse. Saasnart vi tænke Friheden, forsvinder al Hr Prof: alvorlige Viden om Gjentagelsen som en Spørg. Skjøndt jeg ikke gjerne forlader Individernes Rige, vil jeg dog i Betragtning af, at Hr. Prof. atter i denne Afhandling gebærder sig som hele Tidens Frelser og Læge, tage et Exempel fra en større Tingenes Orden, for at vise, hvorvidt Prof. Opfattelse rækker og er istand til at hjælpe nogen Tid. Dersom i dette Øieblik den græske Nation vaagnede op af sin Dvale, gneed Søvnens ud af Øiet, og nu kom til at tænke paa hiin guddommelige Tid, da hele Verdens Befolkning var retfærdigen deelt i to uendeligt ulige Dele: i Græker og Barbarer, da det lille Grækenland eiede alt hvad der var skjønt og herligt, og dermed viste Inddelingens Retfærdighed, da det lille Grækenland vidste at frede om sin Eiendom og gjøre Snævringen ved Thermopylæ endnu snævrere end den var af Naturen, vidste med Sværdet at bevise hvad der allerede var afgjort ved Aandens mægtige Beviisninger, at Inddelingen var retfærdig – og Spørgsmaalet nu blev om en Gjentagelse, hvad saa? Da vilde Prof. H. docere, i Aandens Verden betyder Gjentagelsen noget mere end i Naturens, det gjelder her om at see Udviklingen, idet den ene Generation begynder, hvor den anden slap. Dersom altsaa Gjentagelsen realiseres, da vil Betragtningen i den see det Mere, der maa være i Forhold til hvad Grækenland eengang var – skulle vi deraf tage Anledning til at gaae ud at kigge Stjerner, at vore Digtere engang nøiagtigen maa kunne angive hvorledes Stjernerne stod paa Himlen i den Stund da Grækenland gjenfødtes, og ikke betegne det ved en simpel Phraseologie, at det blev atter som i gamle Dage, kun een Himmel og kun eet Grækenland. Spørgsmaalet er det imidlertid, om man ved at kigge Stjerner indfrier Gjentagelsen, ligesom man i Pantelege indfrier sit Pant derved. Dog dette blot som et større Exempel. I Individet viser Gjentagelsen sig saaledes som Opgave for Friheden, hvor der bliver Spørgsmaal om, at frelse sin Personlighed fra ikke at forflygtiges og ligesom pantsættes i Begivenhed. I det Øieblik det viser sig, at Individet kan tabe sig i Begivenhed, Skjebne, tabe sig saaledes, at han derfor ingenlunde ophører at være contemplerende, men tabe sig saaledes, at Friheden gaaer op i Livets Brøk uden at efterlade en Rest, da viser Problemet sig, ikke for Contemplationens fornemme Magelighed, men for Frihedens bekymrede Lidenskab. Og her ligger netop en Opgave for den psykologiske Skildring og Anskueliggjørelse, der ikke in abstracto igjen foredrager en eller anden Sætning: at Friheden er det übergreifende, noget som dog Prof. H. ikke engang har gjort, men in concreto, i Lidenskabens Brydninger, hvilket den forstaaer, der betragter Gjentagelsen saaledes at han sætter den for Alvor i Forhold til Bevægelsen, og igjen ikke mener, at Bevægelsen er en Narrestreeg med ind i Indbegreb for 1 Drachme zum Gebrauch for en eller anden udlevet Skjønksriver.

Da den Berigtigelse, med hvilken Prof. Heiberg har benaadet min Udvikling, er en saadan, som ovenfor er viist, saa er det let at indsee, hvilken besynderlig Belysning, der nu falder paa de Citater af min Bog, der efter at have abrenuntieret den tidligere Vildfarelse og gjennemgaaet Berigtigelsens Luttrelse, nu idet de tillige ere satte under en veiledende Restriktions specielle Politie-Opsyn, have fundet en hæderlig Plads i den forgyldte Nytaarsgave. Det menneskelige Hjerte er forfængeligt og svagt, især en Forfatters Hjerte. At see sit Navn indtegnet om ikke i Livsens Bog saa dog i den forgyldte Nytaarsgave, at blive her citeret som den, der næstendeels har sagt noget meget smukt og træffende – hvad vil en Forfatter mere? Om nu ogsaa den, hvis Godhed Herligheden skyldes, tillader sig en uskyldig lille Frihed, at være ligesaa ugeneret i at forstaae som i at berigtige, maa man da ikke være dum, for ikke at kunne oversee dette i Sammenligning med Optagelsen blandt de Forklarede, og da at drage sig Anpriisningen til Nytte. Siger ikke Bazil, at Figaro er dum, da han ikke kan indsee, at Grevens Forhold til Susanne kan skaffe ham en uberegnelig Fordeel, hvilken er aldeles at sammenligne med den som en Forfatter er istand til at opnaae, naar han er saa heldig, at en velfornemme Mand frister hans uskyldige og ubetydelige Tanker til, i et skjødsløst og vidtløftigt Forhold at blive noget Stort.

Dog til Citaterne. Berigtigelsen er jo den, at hvad jeg har sagt skal høre hjemme i Forhold til Gjentagelsen i Naturen, og forstaaet saaledes skal det Udsagte være meget smukt og træffende. I gamle Dage forstode Ordene og jeg hverandre, nu ere de blevne saa fornemme, at jeg ikke kan forstaae dem. For dog ikke at trætte Læseren med at gennemgaae hvert enkelt, vil jeg tage det første, og hengive mig i min fatale Skjebne, at skulle takke Prof. Heiberg for Berigtigelsen og Æren, og at skulle volde Læseren ny Uleilighed med, hvad jeg selv altid har anseet og udgivet for en Ubetydelighed. »Gjentagelsen er et afgjørende Udtryk for hvad Erindring var hos Grækerne. Som da disse lærte, at al Erkjendning er en Erindring, saaledes vil den ny Philosophie lære, at hele Livet er en Gjentagelse.« Man anvende nu under Hr. Professorens Auspicier disse Ord paa Betragtningen af Gjentagelsen i Naturphænomener, og man finde Meningen. Hvad det overhovedet skulde sige, at gjøre denne Forskjel mellem den antike og den moderne Betragtning af Gjentagelsen i Naturen. I den senere Deel af Afhandlingen anbefaler Hr. Prof. jo netop Grækernes Betragtning deres Sympathie for Gjentagelsen i Naturen. I fordums Dage betydede Ordene noget andet, eller betydede dog lidt. Jeg har nemlig i min lille Bog bestandig talt om Frihedens Problemer for det individuelle Liv. Græciteteten var nu i en vis Forstand lykkelig, men standsede denne Lykke, da viste Erindringen sig som Frihedens Trøst, kun i Erindringen og ved at begive sig tilbage i den eiede Friheden sit evige Liv. Den moderne Anskuelse maa derimod søge Friheden fremad, saaledes at Evigheden her aabner sig for ham som den sande Gjentagelse fremad. For den græske Betragtning viser Evigheden sig, seet fra Øieblikket, igjennem det Forbigangne, den moderne Anskuelse maa øine Evigheden, seet fra Øieblikket, gjennem det Tilkommende. Naar da Lykken atter her standser, naar Crisen indtræder, da betyder det at Friheden skal trænge frem, ikke trække sig tilbage. At dette er Meningen behøver i Sandhed intet Beviis, og dog er der et saadant i Bogen, naar man er kommen saavidt, at man er kommen til p. 91, hvor der findes en Hentydning til denne Sætning. Det unge Menneskes Liv er standset, Crisen indtraadt, han er stødt paa Problemet om Gjentagelsen. Jeg har imidlertid opgivet i Fortvivlelsen min Theorie om Gjentagelsen, fordi dog ogsaa mit Standpunkt laae i Immanentsen, men nu bemærker jeg blot om ham, at han gjør vel i ikke at søge Oplysning derom i den græske Philosophie; »thi Grækerne gjøre den modsatte Bevægelse, og en Græker vilde her vælge at erindre.« Naar han da søger Veiledning og Hjælp hos Job, saa er vel forsaavidt Gjentagelsen allerede forlængst opdaget, hvilket vistnok heller aldrig har været min Mening at benegte, da jo Job er fremstillet, men derfor kan det dog være ganske rigtigt, at Gjentagelsen i Forhold til en nyere Philosophie er at opdage af en nyere. Derfor hedder det i umiddelbar Fortgang med det Citerede (p. 91), »den nyere Philosophie gjør ingen Bevægelse, den gjør i Almindelighed kun Ophævelse, og forsaavidt den gjør en Bevægelse, ligger denne altid i Immanentsen, Gjentagelsen derimod er og bliver en Transcendents.« Naar man nu vil tage den indeholdte Tanke, uden dog at ville dadle mig for, at jeg i en æsthetisk og psykologisk Skildring bestandig sørger for at det Enkelte der udsiges tillige er Replik i Individualitet, saa er Alt troer jeg temmelig tydeligt. Naar man taler om Friheden i Immanentsens Bestemmelser, saa er Crise og alt Saadant kun illusorisk, hvorfor det jo ogsaa gaaer saa nemt med at faae den ophævet. Saasnt derimod dette bliver opfattet med Virkelighedens Interesse, saa vil Differenten ret tydelig vise sig mellem den græske Erindring, og Gjentagelsen, der indtræder efter at hele Crisens Bevægelse [er] indtraadt, men indtræder netop ved at trænge frem. En saadan Fremtrængen er betegnet i Job nemlig deri, at han holder paa, at han har Ret, thi denne Frihedens lidenskabelige Søvnløshed er en aandelig Fremtrængen, og en legemlig er der jo ikke Tale om.

Som det nu er gaaet dette Citat, saaledes er det gaaet flere, ja de fleste, ved at blive indkaldte af Litteraturens Rector, Hr. Prof. H., og af ham berigtigede et encomio publico ornati – ere de blevne meningsløse. Dog eet Exempel maa være nok, jeg ønsker hverken at tage Livet af Læseren eller af mig selv eller af de stakkels Citater ved en saadan dræbende Kjedsommelighed.

Min lille Bog havde neppe ventet saaledes at blive berørt af Skjebnen. Jeg havde forudsat hos Læseren nogenlunde velfunderede Kundskaber i Philosophiens forskjellige Sphærer. Hvad der maatte ansees for aldeles bekjendt af Enhver, havde jeg, med den Undseelse hvormed man fremsætter Sligt for ikke at blive sig selv modbydelig og latterlig i en dygtig Læsers Øine, havde jeg indklædt i Spøg og Overgivenhed. Det Hele havde jeg lagt humoristisk an, og derfor sørget for, at der ogsaa var en dybere Tanke. Dog har jeg ved

intet Ord eller Mine tilkjendegivet at jeg vilde docere. Skildringen og Anskueliggjørelsen var min Opgave, og den har jeg løst. Læserens Forhold tænkte jeg mig saaledes. Han vilde opdage Hovedtanken, og enten han nu fandt den sand eller ikke, saa vilde han dog tilstaae, at ganske saaledes havde han hidtil ikke tænkt sig den, og forsaavidt finde det i sin Orden, at jeg skrev derom. Spøgen vilde han forstaae, og mere sig derover; Høfligheden vilde han forstaae, at jeg ikke [i] en belærende Tone tillod mig at skrive Trivialiteter, men priisgav det bekjendte til Spøg, i samme Forstand som tvende Philologer kun spøgende vilde sige til hinanden, at amo hedder af verbum amavi amatum amare, uagtet det jo dog er sandt, og ganske alvorligen siges paa Skolen til Disciplene; Høfligheden vilde han forstaae, at selv i Forhold til det Betydeligere i Bogen havde jeg dog i den Grad i Retning af at docere viist mig sømmeligt tvivlsom, at jeg intet Øieblik har skrevet saaledes, at Læseren føler noget Spoer af Belærelse. Saaledes skrev jeg, jeg var overbeviist om, hvad jeg endnu bestandig er overbeviist om, at der fandt[es] hist og her en enkelt Læser, der selv om han syntes godt om Bogen, vilde synes endnu bedre om, at jeg netop skrev saaledes, og frelste min Sjel fra den umenneskelige Vigtighed, hvormed man nu docerer Trivialiteter, mere forlanger jeg ikke, og om Virkeligheden end protesterer, hvad den hidtil ikke har gjort paa nogen mig, følelig Maade, det gjør intet til Sagen; thi jeg bliver ved og bliver ved ikke contemplerende men handlende at være forvisset om at jeg har Ret og at troe paa Gjntagelsen.

Min kjære Læser!

»Gjntagelsen« var ubetydelig, uden al filosofisk Prætension, en snurrig lille Bog, henkastet som et Bizarrerie, og besynderligt nok skrevet saaledes, at Kjætterne om muligen ikke skulde kunne forstaae den. Var Bogen imidlertid snurrig, saa er dens Skjebne endnu snurrigere. Himlen og Prof. Heiberg maa vide, under hvilken Stjerne jeg har skrevet og udgivet den. Det er som Hexerie, saaledes er Alt forandret. Ved Hjælp af Professorens Berigtigelse vil nu Enhver kunde forstaae den. Den Eneste der ikke kan det er mig, Forfatteren, og Dig, hvem jeg tillod mig at besvære med hiint forklarende Brev. Dog er det bedre, at dette skeer saaledes, og at jeg opfordrer Dig dertil og selv priser Styrelsen, hvem jeg næst Prof. H. har at takke for, at Alt blev vendt til det Gode. Saaledes som jeg havde tænkt mig det, var det Hele en Ubetydelighed, lidt Spøg og Alvor mellehverandre, bestemt for Dig, og saavidt muligt bestemt til ikke at paaagtes af Andre. Nu derimod er Alt vendt til det Gode for Menneskeheden og Bogen har endog faaet lidt Betydning, iagttaget fra Videnskabelighedens ophøiede Observatorium. Saa glæd Dig da med mig, thi ogsaa dette, har jo ikke blot sin skjønne men ogsaa sin fornøielige Side.

Mere kan jeg ikke forlange af Dig. Min øvrige Glæde vil Du ikke saaledes kunde dele med mig. Man har haft Exempel paa, at en Mand, der vandt den store Gevinst i Lotteriet, gik fra Forstanden af Glæde over sin Lykke. Saaledes gik det mig, da jeg saa nogle af mine Tanker indkaldte af Literaturens Rector Magnificus af ham berigtigede et encomio publico ornati; da jeg saa mit Navn indtegnet, om ikke i Livsens Bog, saa dog i den forgyldte Nytaarsgave; saa mig citeret som Den, der vel ikke ganske havde sagt noget »meget smukt og træffende«, men dog næstendeels havde sagt det.

Sindssvaghed har den samme Egenskab som Døden, den løser op for et Menneske, forklarer hans Væsen i en høitidelig Fryd, gjør ham ubeskrivelig lykkelig, saaledes som jeg nu er bleven det. Hvis Du kunde see mig, som i en Dands, i et lyrisk overvættes Hopsasa veed jeg neppe, hvad Fod jeg vil staae paa, og forsaavidt jeg et Øieblik forbliver hvilende i en svævende Stilling, da smiler jeg saligt hen for mig, nynnende Slutningen af en bekjendt Folkevis: Hurra for Dig og mig siger jeg, den Dag forglemmes aldrig, nei Hurra for Dig og mig siger jeg, den Dag forglemmes aldrig. Saa dum er jeg nemlig ikke, at jeg ikke skulde kunne blive glad af Glæde. Og dette var jo dog det Eneste, der kunde være til Hinder for min Glæde. Siger ikke Basil, at Figaro er dum, da han ikke kan indsee, at Hr Grevens Forhold til Susanne kan være ham til en uberegnelig Fordeel, hvilken netop er at sammenligne med den en Forfatter kan have, naar en høitstaaende Mand kaster sit Øie paa hans ubetydelige og fordringsløse Tanker og lover dem, ved et skjødesløst og noget vidtløftig Forhold til sig at blive noget Stort i Verden.

Forsaavidt Forstanden og med den Tvivlen en enkelt Gang vender tilbage, faaer den dog aldrig Magt over mig. Ifører Tvivlen sig denne Skikkelse: om det dog ikke skulde være muligt, at Professoren ikke havde faaet Tid at læse Bogen heelt ud,« da svarer jeg den smilende: denne Antagelse vilde jo være mod al Analogie, da enhver Analogie, hentet fra Forholdet til en meget stor Bog, Intet beviser med Hensyn til en meget lille Bog. – Yttrer Tvivlen sig saaledes: om det dog ikke skulde være muligt, at Professoren trods al sin filosofiske Viden og sit systematiske Omfang, dog i Forhold til enkelte Problemer især de religieuse, manglede, ikke den fornødne Hurtighed til at forklare, men den ønskelige Langsomhed til at forstaae Vanskelighederne, inden man forklarede dem, da seirer dog lettelligen Galskaben. Min Tro paa Prof. Heibergs filosofiske Præstation er urokket, han har endnu aldrig skuffet min Forventning. Man prise Ingen lykkelig før han er død; men man sige heller ei om Nogen, at han i en eller anden Retning har skuffet Forventningen, saa længe han lever og ikke har præsteret Noget i denne Retning. Desuden har Hr Prof: jo netop ved denne Leilighed gjort et Vidunder. Idet han har forklaret Gjntagelsen, har han tillige kunstnerisk anskueliggjort Gjntagelsen, da i hans Fremstilling det »Mere, man i Aandens Rige vil see i Gjntagelsen, det Mere der næsten ophæver

denne som saadan«, bliver tydeligt i Forhold til hvad enhver theologisk Studerende ved Københavns Universitet og enhver i Philosophien ikke aldeles Ukyndig vidste iforveien. At Gjentagelsen ikke blot er for Contemplationen, men at den er Frihedens Opgave, at den betyder Friheden selv, Bevidsthedens anden Potens, at den er Metaphysikens Interesse, og tillige den Interesse paa hvilken Metaphysiken strander, Løsnet i enhver ethisk Anskuelse, *conditio sine qua non* for ethvert dogmatisk Problem, at den sande Gjentagelse er Evigheden, medens Gjentagelsen dog (ved at forfølges psykologisk saa langt, at den forsvinder for Psychologien som transcendent, som en religiøs Bevægelse i Kraft af det Absurde, der indtræder, naar man er kommen til det Vidunderliges Grændse) saasnart Problemet stilles dogmatisk vil komme til at betyde Forsoningen, hvilken ligesaa lidet som en religiøs Bevægelse, der endog blot er dialektisk i Retning af Skjebne og Forsyn, lader sig bestemme ved den fra Immanentsen hentede Mediation – Alt Dette og alt Deslige, min kjære Læser, er Misforstaaelser, som kun Den kan falde paa, der ikke var vidende om den Fremstilling af Gjentagelsen som skyldes Prof. H. og som er ligesaa dybsindig som original. Efterhaanden som jeg gjør mig dette tydeligt, flygter Forstanden bort og Tvivlen. Frister den mig mere, da har jeg endnu et Middel, jeg slaaer den med en Auctoritet. Har Hr Professorens Fremstilling ikke ogsaa for den undrende Grosserer Nathansons forbausede Tanke viist sig at være dybsindig og klar? Og Nathanson han er Manden, der forstaaer sig paa Videnskabelighed, der kan, at jeg skal tillade mig en Hentydning til Tidens frelsende Videnskab, beregne Forskjellen mellem den apparente og den virkelige Pol Høide. Og Gross. Nathanson har ikke sagt det i et letsindigt Øieblik, men paa en Tid, da den litteraire og critiske Deel af hans Blad lyser i Herligheds Afglans af hans dybe, stille, høitidelige Jule-Glæde over den danske Literatur, der udbreder en Festlighed over Alt hvad han i disse Dage siger i Bladet, der trods sin høie Alvor, dog er ligesaa elegant og nitid som alt det Elegante og Nitide, han taler om.

Min kjære Læser! Naar en Bog ikke er større end »Gjentagelsen« saa har man ganske ubekymret sin Fornøielse af dens eventyrlige Skjebne, ligesom et Barn har af at lade et Stykke Papiir flyve ud af Vinduet og nu at see, hvorhen Vinden vil føre det. Saasnart jeg derfor faaer Lyst og Leilighed igjen da skikker jeg en lignende ud, om muligt endnu snurrigere. Jeg overlader den til Skjebnen og skal altid takke denne, hvis det maa gjentage sig hvad der skete dennegang, at der gaaer saa lang Tid hen, at Du kan faae Tid til i al Ro og Mag at fornøie Dig over, den snurrige Ubetydelighed, og at saa Comedien kommer bag efter, Forvandlingen, hvorved den bliver vigtig ved at komme med i Prof. Heibergs Betydningsfuldhed.

Din Const. Const: